

A GYÜLEKEZETI KÖZÖSSÉGTEREMTÉS KIHÍVÁSAI ZYGMENT BAUMAN KÖZÖSSÉGKRITIKÁJA ÉS A GYAKORLATI TEOLÓGIA PÁRBESZÉDÉBEN

Pángyánszky Ágnes

ORCID: 0009-0008-7898-9740

DOI: 10.56037/978-963-646-400-4.17

Evangelikus Hittudományi Egyetem
egyetemi docens

E-mail: agnes.pangyanszky@gmail.com

A tanulmány a gyülekezeti közösségteremtés kihívásait vizsgálja Zygmunt Bauman szociológiai közösségkritikája és a gyakorlati teológia párbeszédében. A posztmodern társadalomban a közösségi kötődések gyengülése, az identitáskeresés és a globalizáció új kihívások elé állítják a keresztény gyülekezeteket. A tanulmány célja, hogy interdiszciplináris megközelítésben keressen válaszokat a közösségi élet megújítására, a missziói küldetés erősítésére és a gyülekezeti fejlődés támogatására. Kiemelten foglalkozik a közösség teológiai értelmezésével, a társadalmi változások hatásaival és a közösségépítés lehetséges stratégiáival, hangsúlyozva a Szentlélek munkáját és a kontextuális kreativitásra épülő megújulás szükségességét.

Kulcsszavak: közösségteremtés / Zygmunt Bauman / gyakorlati teológia / gyülekezet-kutatás / posztmodern társadalom

THE CHALLENGES OF CONGREGATIONAL COMMUNITY

Formation in Dialogue between Zygmunt Bauman's Critique of Community and Practical Theology

The study explores the challenges of congregational community building through the dialogue between Zygmunt Bauman's sociological critique of community and practical theology. In postmodern society, the weakening of communal

bonds, identity seeking, and the effects of globalization pose new challenges for Christian congregations. The aim is to examine, from an interdisciplinary perspective, how community life can be renewed, missional vocation strengthened, and congregational development supported. Special attention is given to the theological interpretation of community, the impact of societal changes, and potential strategies for community building – emphasizing the need for renewal rooted in the dynamic work of the Holy Spirit and context-sensitive creativity.

Keywords: community building / Zygmunt Bauman / practical theology / congregational studies / postmodern society

Bevezetés: a közösségteremtés kérdésfelvetésének aktualitása

A közösség szó hallatán sokakban nosztalgikus érzések élednek fel, mintha egy ideális, tökéletes paradicsomi állapotra emlékeznének vissza. Zygmunt Bauman szociológus ezt az érzést ragadja meg, majd a közösségekről írott könyvében¹ átvezeti az olvasót a közösségi kiszolgáltatottság rideg társadalmi valóságába. A közösség krízise mélyen átjárja az otthonhoz, a családhoz, a munkához, a szabadidőhöz, a vallás megéléséhez kapcsolódó kötődéseket. Azt tapasztaljuk, hogy a keresztény gyülekezetek közösségi élete sem mentes a társadalmi változások kiszolgáltatottságától, mégis olyan bensőséges dinamikus erőt hordoz magában, amely összetartóvá, támogatóvá és reménytelivé tudja formálni a megélt kihívásokat is. A 21. század individuális, digitális, pluralizált és polarizált társadalmi közegében hogyan ismerheti fel a keresztény gyülekezet közösségi erőforrásait, hogyan nézhet szembe az elerőtlenedéssel és a demográfiai kihívásokkal, mit tehet azért, hogy újra átjárja a vitalitás?

E tanulmány célja, hogy párbeszédet kezdeményezzen a teológia és a szociológia tudományterületei között, hogy együtt keressék a válaszokat olyan kérdésekre, amelyek hozzájárulhatnak az egyházi és gyülekezeti közösségek revitalizációjához, missziói küldetésük megerősítéséhez, a gyülekezeti közösségek fejlődéséhez. A társadalmi változások közepette a gyülekezeteknek új jövőképre és megújuló stratégiákra van szükségük, hogy a keresztény közösség küldetését megvalósítsák. A Magyarországi Evangélikus Egyház gyülekezeteinek életében is jelen vannak a társadalmi és a belső egyházi, a közösségi életet érintő kihívások. A csökkenő gyülekezeti tagság, a népességi fogyást eredményező demográfiai változások, az egyház relevanciájának

¹ BAUMAN 2001.

csökkenése és a ritkuló gyakoriságú gyülekezeti alkalmak jelzik, hogy új útkeresés szükséges a keresztény közösségi élet kontextuális értelmezéséhez és a közösségi élet jövőképeinek formálásához.

A gyülekezeti közösségteremtés módszertani megközelítése és kutatási kérdése

A gyülekezeti közösségteremtés kontextuális kérdéseinek vizsgálata a gyakorlati teológia, azon belül a gyülekezetkutatás diszciplináris keretei között történik. Mindkét tudományterület – a gyakorlati teológiai és szociológiai megközelítések integrációját hangsúlyozva – új szemléletformálás lehetőségét nyújtja a hit megélésének gyakorlati szempontú elemzéséhez.

A gyülekezetkutatás (angolul Congregational Studies) tudományos kezdete az 1970-es évekre tehető, amikor gyakorlati teológusok interdiszciplináris megközelítést alkalmaztak a gyülekezetek működésének elemzésére.² Ekkor született meg az a teológiai kérdésfelvetés, hogy mi is történik tulajdonképpen a gyülekezetekben, ahol keresztény hitük alapján egymással összetartozó emberek istentiszteleti és gyülekezeti alkalmakhoz köthető közösségekben élnek meg hitüket. Így lett a gyülekezetkutatás tudományos célja, hogy interdiszciplináris megközelítéssel tárja fel a gyülekezetek komplex környezetben zajló működését, elemezze közösségi kultúrájukat, céljaik megvalósításához mozgósított erőforrásaikat és a gyülekezetben zajló változáskezelési és döntéshozatali folyamatokat.³

A gyülekezetkutatás iránti érdeklődésnek a megszületéséhez az a szemléletváltás is hozzájárult, amely szerint az 1960-as évek óta a gyakorlati teológia nem csupán úgy tekint feladatára, mint az egyházi szolgálatokra felkészítő stúdiumok mereven rögzített rendszerére, hanem átjárhatóságot biztosít elmélet és gyakorlat, a teológia tudománya és a hitmegélés gyakorlata között. A gyakorlati teológia a teológiai oktatás keretein túl otthonra talált az egyház életében, a gyülekezet kontextusában, a hívó ember hitgyakorlatában és a társadalmi folyamatok kölcsönhatásainak vizsgálatában. A gyülekezeti közösségteremtés kontextuális kihívásainak interdiszciplináris kérdésfelvetését így a gyakorlati teológia kutatási módszertana alapján 1. a társadalmi gyakorlat, 2. az egyházi gyakorlat és 3. Istennek az egyházban és a világban való cselekvésének reflexiója mentén vizsgáljuk.⁴

² NIEMAN 2014, 133–142. o.

³ AMMERMAN 2014, 1–51. o.

⁴ LATINI 2011, 6–7. o.

A társadalmi kontextussal folytatott párbeszédet Zygmunt Bauman szociológusnak a közösség fogalmának posztmodern átalakulását vizsgáló közösségkritikai elemzésével vetjük össze *Közösség – Biztonságkeresés egy bizonytalan világban* című könyve alapján. Bauman posztmodern közösségkritikája különösen értékes, mert a társadalmi gyökerek elvesztésén és az identitáskeresés folyamatain keresztül a közösségi élet formálódását elemzi, amelyek közvetlenül érintik a gyülekezetek közösségi életét is. Bauman nyomán vizsgáljuk, hogyan formálják a gyülekezeti közösségteremtés helyzetét a posztmodern társadalmi kihívások,⁵ és ez alapján milyen megfontolások, illetve megoldási lehetőségek születhetnek a keresztény közösségteremtés és közösségépítés szolgálatában és stratégiai fejlesztésében.

Bauman szociológiai elemzőmunkája teret biztosít az interdiszciplináris következtetéseknek, mert számol azzal, hogy a szociológia számára egy adott vizsgálat tárgyához mindig kapcsolódnak olyan jelentéstartalmak, amelyek speciális kölcsönhatásokat eredményeznek. A szociológia tudományába bevezető könyvében hangsúlyozza, hogy a szociológiai jelenségek mind hordoznak előzetes jelentéstartalmakat, így a szociológia tudományának ezeket a jelentéstartalmakat ismernie kell, azokkal kapcsolatban kell legyen, hogy kutatásait és azok értékelését elvégezhesse.⁶

A tanulmány fejezetei áttekintik a közösség teológiai alapértelmezésének legfőbb kérdéseit, a közösségek szociológiai kritikáját, átalakulását és a gyakorlati teológia lehetséges válaszait a megújuló közösségteremtés jövőképeinek megalkotása érdekében.

A közösség teológiai értelmezése: az apostoli közösség modellje és a bonhoefferi szentség–bűnösség paradoxona

A keresztény közösségek elhívása arra szól, hogy „sóként, világosságként, hegyre épült városként” (Mt 5,13–14) éljék meg összetartozásukat mindenkor társadalmi kontextusukban. A keresztény közösség küldetése, hogy támogató, erőt adó, bűnbocsátó, elhordozó, vigasztaló, növekedni tudó közösségként élje meg Istennel való kapcsolatát. Ez a teológiai alapértelmezés azonban túl kényelmessé válik, ha az egyház és a gyülekezet nem reflektál arra, hogyan valósul meg ez a közösségi életre

⁵ Bauman szerint a posztmodern kor a bizonytalanság, a folytonosság és az identitások folyamatos átalakulásának kora, ahol a közösségi kötődések helyét az egyéni választások és a fogyasztói identitások vették át. Bauman (1925–2017) legismertebb könyvének címe *Liquid Modernity* (Folyékony modernitás), 2000-ben jelent meg.

⁶ BAUMAN 2001, 6. o.

szóló elhívás és küldetés, és arra, vajon tényleg úgy működik-e az adott gyülekezet, mint Istenhez és egymáshoz tartozó közösség.

Az Újszövetségben a gyülekezeti közösség első leírása ApCsel 2,42–47-ben található. Egy bensőséges, családyszerű mintázatot mutató közösség képe rajzolódik ki előttünk, amely spirituális értelemben és a mindennapi életvitelre vonatkozóan is közösségfókuszú volt.⁷ A gyülekezeti dinamika kifelé is pozitív üzenetet sugárzó, olyan Krisztushoz és egymáshoz tartozó hívő emberek közösségét mutatja, akik megélték a közösségi növekedés ajándékát. Nem valószínű, hogy funkcionális, az egyházszervezet normatív bemutatását célul tűző beszámolót olvashatunk itt, hanem inkább azt az ideális jövőképet és mintát felmutató bátorítást, hogy a keresztény gyülekezeteknek mindig azzá a közösséggé kell válniuk, „...amelyben megtapasztalhatóak Jézus evangéliumának legmélyebb motivációi”⁸

Az első keresztény gyülekezet idealizált képe ellenére a keresztény hagyomány soha nem volt mentes a közösség törekenységétől. Már Pál apostol is szembesült a korinthusi viszályokkal (1Kor 1,10–17), a hit és a gyakorlat közötti feszültségekkel. A közösség teológiai értelmezése mindig is történelmi és kulturális kontextusokhoz kötődött. A második világháború idején Dietrich Bonhoeffer élete és teológiai munkássága vált egyszerre bátor és kiszolgáltatott példájává annak, hogyan reflektál a teológia az egyház küldetésére, a közösségek erejére társadalmi változások és háborúk közepette.

Bonhoeffer számára a közösség nem csupán az apostolok korának idealizált modelljét jelentette, hanem konkrét, történelmi helyzetben létező valóságot, amely egyidejűleg „szentek közössége” (*sanctorum communio*) és „bűnösök közössége” (*peccatorum communio*).⁹ Ez a paradoxon visszhangozza az újszövetségi közösség kettősségét: ApCsel 2,42–47-ben a bensőséges gyülekezeti élet ugyanabban a szövegkörnyezetben szerepel, mint a közösség törekenységét mutató történet Anániás és Szafira kudarcáról (ApCsel 5,1–11).

A közösségteremtés célja közösségi létünk „gyógyulása”: az egyház az a hely, ahol a teremtés és a közösség helyreállítása eszkatológiai reménység, amelyet Isten Jézus Krisztusban történt testté létele hozott a mindenkor ma elfogadásproblémáktól és viszálykodástól terhelt közösségi létének lehetőségébe.¹⁰ A közösségi élet Isten teremtése nyomán válik létformánkká, és az Istentől való elszakadás okozta és okozza a közösség krízisét. Bonhoeffer számára az egyház Krisztus jelenléte a közösségben („Die Kirche ist Christus als Gemeinde existierend”),¹¹ ezért a közösségi életért való

⁷ ZWIEP 2010, 129. o.

⁸ Uo. 138. o.

⁹ GREGGS 2020, 225. o.

¹⁰ KODÁCSY-SIMON 2017, 16. o.

¹¹ BONHOEFFER 2012, 211. o.

felelősség mindenkori küldetése és kihívása az egyház életének. Krisztus jelenlétének valósága és az ebből fakadó teológiai elköteleződés és reménység inspirálhatja a mai gyülekezeteket is a közösség megújítására, a gyülekezeti vitalitás fejlesztésére.

Isten Krisztus által megvalósuló jelenléte az egyházban a közösség életéért és a közösség tagjainak a hitre jutásáért, valamint hite erősödése által a tanítványi életre való elköteleződésért történik. Az egyházi gyakorlat Isten Szentlelke munkáján keresztül a világban új közösséget épít. Nem felszínes, nem a hagyományok miatt élő, nem félszeg, hanem Isten ígését hirdető, a szentségekben való részesedésre hívó, a másik embert Istenért felvállaló közösségi életet. A keresztény közösségek Krisztus jelenléte miatt tekinthetők „alternatív közösségeknek”,¹² és küldetésük, hogy ezt az alternatív közösséget megvalósítsák és megéljék a társadalomban.

A közösségteremtés gyakorlati teológiai értelmezésben maga a misszió, Jézus inkarnációjában, Istennek az ember elérésében, megszólításában való részvételünk és cselekvésünk megvalósítása. Ebből következik annak az ekkleziológiai érzékenységnek, a másik emberhez való elérésnek az igénye, amely célul tűzi ki az egyházi közösségek egymás felé forduló életének kísérését és fejlesztését. Ezért szükséges a közösségi élet kríziséhez vezető kérdésekkel az egyháznak és a gyülekezeteknek intenzíven foglalkozniuk, hogy jobban megérthessük, a másik ember eléréséhez, helyzetének és kríziseinek segítéséhez milyen utakat válasszanak.

A következő fejezetben a közösségi élet változását Bauman kritikai meglátásai alapján vizsgáljuk. Az itt felvázolt csomópontok a gazdag szociológiai elemzés egy részét mutatják be, azokat a területeket, amelyek szoros kapcsolatban állnak a keresztény közösségteremtés kontextuális kérdéseivel.

A közösség átalakulása Bauman szociológiai megközelítése alapján

Bauman a közösségi élet alakulásának folyamatát az ipari forradalomtól a 21. század elejéig követi nyomon. Az ívre, amelyet felvázol, jellemző, hogy áthatja a közösségtől az individualitásig vezető folyamat széles spektrumú reflexiója. A modernitás, az iparosodás korának vizsgálatával indul gondolatmenete. A modernitás korában az ember a felvilágosodás elveire épülő racionális, hatékony és integrált ipari társadalmat kívánt létrehozni. Az addig a családhoz, a helyhez, a munkához kötött közösségek ennek eredményeként gyökeresen alakultak át az elmúlt két évszázad-

¹² GOHEEN 2014, 314–315. o. Néhány példa Goheentől az alternatív közösségek tizenharc ismertetőjegyéből: „Önzetlen szeretettel fordul az önző világhoz; Bölcs a mindent meghatározó ismeret és információtechnológia korában; Igazságos a gazdasági igazságtalanság világában...”

ban. A közösségekből (Gemeinschaft) társadalom (Gesellschaft) lett, a bensőséges típusú társas megélésből funkcionális, a közösségi élet szabályait is meghatározó társadalmi berendezkedés.¹³ Mindez az iparosodás hatása, a munka jelentőségének a megváltozása, a tömegmunka szerveződése miatt a munkával kapcsolatos feleslegesség és értelmetlenség érzésének kialakulását hozta magával. Bauman úgy fogalmaz, hogy az ipari forradalom előtti közösségi élet természet adta ritmusát felváltotta a gyársorok melletti rutinmunka igénye.¹⁴ Max Weber nyomán megállapítja, hogy mivel az iparosodás igényei miatt a gazdasági életnek le kellett válnia a háztartásról, ezért az emberek nagy többsége számára a háztartás, a nagycsaládi közösség mint erőforrás többé már nem állt rendelkezésre.¹⁵

A közösségátalakító folyamatok másik alaptendenciáját Bauman abban látja, hogy a természetes közösségek helyét átvették a *tervezett közösségek*. Így születtek a 20. század elején a *modelltelepülések*, amelyeket a munkavégzés helyszíne köré telepítettek, hogy a dolgozók számára a munkát az életmódhoz, az életcélokhoz, a vallásossághoz és a kultúrához kössék.¹⁶ Nem csupán amerikai filmekben látunk erre példákat, hanem már a két világháború közötti, Németországból kiinduló Bauhaus-mozgalomban vagy a kommunizmus alatt felépülő gyárvárosokban, falvakból lakótelepekre költöztetett családokban, gyárakhoz kapcsolódó lakótelepi közösségekben, Magyarországon is igen sok helyen. A munkához való attitűd megváltozása és az irányított közösségi, szociális tervezés létrejötte átalakította az addigi nagycsaládi struktúrákat, a kulturális és vallási közösségi hovatartozásokat. Előtérbe kerültek a funkcionális kapcsolatok, amelyek nélkülözték a mély, tartós kötődéseket. Ezeket a folyamatokat segítették elő a népességvándorlási tényezők is, amelyek a demográfiai mobilitásban, az ipar vonzásában, a településdemográfiai változásokban és a növekvő urbanizáció hatásában mutatkoztak meg.

A közösségi szerveződés már nem alulról építkező, természetes folyamat volt, hanem helyébe lépett a „társadalmi befolyásolás”, a *social engineering*¹⁷ új szemlélete. Bauman kritikusan elemzi a termelési produktivitás növeléséhez alkalmazott új technikákat, amelyek már nem a gyártósorok mellett dolgozók ellenőrzésével foglalkoztak, hanem azzal az új felfedezéssel, hogy a produktivitáshoz a dolgozók lelki igényeinek kielégítése a legfontosabb. Megszületett a „csapatszellem”, az „egy hajóban evezünk”

¹³ BAUMAN 2001, 9–10. o. A *Gemeinschaft/Gesellschaft* párhuzamot Bauman Ferdinand Tönnies elmélete alapján alkalmazza.

¹⁴ Uo. 34. o.

¹⁵ Uo. 27–30. o.

¹⁶ Uo. 35. o.

¹⁷ Uo. 37. o.

attitűd formálásának időszaka.¹⁸ Ez fejlődött tovább a menedzseri szemléletben, ami a dolgozók csoportos és személyes motiválásán keresztül igyekezett a termelést fokozni, és ez vezetett ahhoz, amikor az általános kiszámíthatatlanság vált a dolgozó feletti hatalomgyakorlás eszközévé.¹⁹ Bauman úgy látja, egy életöltőn belül annyi változásnak lett az ember kitéve, ami túlhaladta életének természetes ritmusát és biztonságigényét.²⁰

A modernitás korában végbemenő folyamat ellenhatásaként születik meg a posztmodern kor célja, hogy megvalósuljon benne az ambivalenciával való megküzdés és a sokszínűséggel való megbékélés lehetősége. Ezzel együtt a posztmodern kor már másként tekint a közösségekre, mert a közösségi létformát felváltja egy új kötődési forma, az *identitásalkotás* lehetősége. A modern kor elköteleződési attitűdjét felváltotta a posztmodern kor *el nem köteleződési* attitűdje, az identitások kialakulásának és az intimitástól való menekülésnek az új korszaka. „A közösség összeomlása egyben az identitás felfedezése”,²¹ és Bauman a közösségi kötődések felbomlásában látja az identitáskeresés megszületésének okát. Az identitás egyfajta „közösségpótlék”,²² amely lehetővé teszi, hogy a különböző identitások megteremthessék a maguk sokszor zárt közösségeit, és „közös védelmet biztosítsanak az egyéni bizonytalanságok ellen”,²³ vagy megteremtsék „a sehová sem tartozás közösségét, a magányosok együttlétét”.²⁴

Ezek az identitásközösségek azonban legtöbbször nem életre szóló elköteleződések, csak próbalehetőségek arra, hogy az egyén felfedezze, kipróbálja önmagát, és ha úgy látja jónak, továbblépjen. Az identitáskeresés experimentálissá válik, könnyen lecserélhető, gyors fluktuációval számol. A stabil közösségi elköteleződést felváltják a képzeletre építő, az esztétikumra és a népszerűségekre építő közösségek, amelyek a fogyasztói társadalomban és a szórakoztatóiparban találnak otthonra.²⁵ Bauman kritikája, hogy a szolidaritás megvalósulása helyett beköszöntött az *identitáskeresés* szabadon áramló korszaka, ami az igazságosságot az identitáscsoport számára igényli, és nem széles társadalmi szolidaritásban tartja jogosnak.

Bauman a posztmodern kor egy másik, a közösségi élet ellen ható jellemzőjét az *exterritoriális társadalmi réteg* megszületésében figyeli meg.²⁶ A globalizáció és a digitalizáció hatása, hogy függetlenítette az egyént adott lakhelyétől. Sokak számá-

¹⁸ Uo. 36–37. o.

¹⁹ Uo. 41–42., 128–129. o.

²⁰ Uo. 46. o.

²¹ Uo. 15., 64–65. o.

²² Uo. 15. o.

²³ Uo. 16. o.

²⁴ Uo. 68. o.

²⁵ Uo. 66. o.

²⁶ Uo. 54–55. o.

ra egyre kevésbé szükséges, hogy egy adott lakhelyen éljenek és állandó lakcímmel rendelkezzenek. Ma már digitális nomádoknak nevezzük őket, globalizált, helyfüggetlen életforma jellemző rájuk, és bárhol a világon egy e-mail-címmel és egy mobiltelefonszámmal is megtalálhatóak. Közösségmentes életformát folytatnak, az országhatárok irrelevánsak számukra. Kapcsolatot bárhol, bárkivel folytathatnak, a lakhely, az oda való kötődés már nem meghatározó számukra.

A társadalmi különbségek alapján történő közösségi elzárkózást a *gettó* fogalmán keresztül vizsgálja. Meghatározó metafora Bauman számára a kerítéssel elválasztott, videokamerával felszerelt és portaszolgálattal megerősített lakóparkok képe,²⁷ amelyek térbeli szegregációt és társadalmi elszigetelődést tesznek lehetővé a tehetős társadalmi csoportok számára. A szegények „gettói” pedig gyűjtőhelyeivé válnak a szegényeknek, a társadalmilag lefelé sodródó munkásosztálybeli családoknak és a peremre szorultaknak.²⁸

A közösségi élet komplex átalakulásának tanulságaként Bauman azt javasolja, hogy a posztmodern kor ambivalenciát és sokszínűséget meghirdető időszaka a társadalmi párbeszéd kezdőpontjává, és ne a zsákutcájává váljon. Könyvének zárómondata így hangzik:

„Ha egyáltalán létezhet közösség az egyének világában, az csak (és szükségszerűen) olyan közösség lehet, amelyet az egymásrautaltság és a kölcsönös gondoskodás szövetéből szőnek; olyan közösség, amely az emberi lét egyenlő jogáért és e jog gyakorlásának egyenlő képességéért vállalt felelősségből és törődésből épül fel.”²⁹

A következő fejezetben megvizsgáljuk azokat a gyakorlati teológiai kérdéseket, amelyek Bauman szociológiai gondolatmenete alapján a gyülekezeti közösségteremtés és közösségépítés kérdésének gyakorlati teológiai vizsgálatát segítik, és hozzájárulnak a gyülekezeti közösség jövőképfarmálásához.

A gyakorlati teológia válaszai a közösségteremtés kihívásaira

Isten azért teremtette és váltotta meg a világot, hogy „mély és tartós közösség” alakuljon ki vele és a teremtés egészével.³⁰ Erről a közösségről gondolkodni és ennek a közösségnek az épüléséért tenni szolgálat Isten, embertársaink és az egész

²⁷ Uo. 54. o.

²⁸ Uo. 2001, 116–119. o.

²⁹ Uo. 150. o.

³⁰ MIGLIORE 2004, 248. o.

teremtett világ felé. Ennek a szolgálatnak erős tartóoszlopa az igazságosság, a megbékélés és az Isten kegyelmén alapuló szabadság megélésének a biztosítása. Hogy mindez hogyan valósul meg a keresztény egyház életében, azt a gyakorlati teológia segít értelmezni, ezért az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy mérlegre tegyük Bauman társadalomkritikai és szociológiai véleményét olyan gyakorlati teológiai szempontokkal, amelyek segítik a gyülekezeti közösségek önreflexióját, fejlődését és jövőképfomalódását.

Közösségvesztés és közösségteremtés

Kiindulópontunk és központi kérdésünk az egyházi életben is egyre inkább tapasztalható *közösségvesztés* folyamatának kritikai vizsgálata. Milyen hatással van az egyházra az a folyamat, amelyet Bauman így jellemez: a közösségekből társadalom, majd identitásalapú közösségek vagy exterritoriális sehová sem tartozás lett. Sok mai, főleg a közösségi médiához köthető jelenség kapcsán (például emberi beszéd helyett chat) érezhető úgy, mintha a közösségi élet alakulása egyfajta zsákutca felé vezetné a 21. századi embert. A digitalizáció hatásaként létrejött online közösségek lehetnek funkcionálisak, hasznosak, és a magány érzése ellen is hatnak, de a fizikai találkozásokban rejlő szociális készségek elsajátításának és gyakorlásának lehetőségétől megfosztják a csak a digitális kommunikációban szocializálódó embert.

Az egyháznak, mint ami Krisztus teste a világban, nem szabad közömbösnek maradnia a közösségi élet vitalitásának és intenzitásának a megőrzése iránt. A közösségi élet a krisztusi küldetés, a misszió eszköze, amelyben összetalálkozik a spirituális növekedés, a közösségi növekedés és a társadalmi elkötelezettségben való növekedés is. Az exterritoriális, gyökértelenné váló, elmagányosodó emberek felé is képviselni tudja az egyház a létező, biztos pontot jelentő keresztény közösség elérhető jelenlétét.

A gyülekezetkutatás szorgalmazza azokat a folyamatokat, amelyek során egy gyülekezet reflektálni tud arra, hogyan éli meg a közösséget, hogyan kapcsolódnak egymáshoz a gyülekezeti tagok, milyen alkalmak és programok segítik a közösség megélését és gyakorlását. Egy evangélikusok között végzett 2021-es kutatásban a megkérdezettek 1-től 5-ig terjedő skálán 3,42-es átlaggal válaszoltak arra a kérdésre, mennyire érzik sajátjuknak gyülekezetük közösségét.³¹ A közepes átlageredmény azt mutatja, hogy még azok is, akik kötődnek a gyülekezeti közösségekhez, a közösségi

³¹ Az evangélikus identitáskutatásban végzett elemzés alapján a gyülekezet közösségéhez való kötődés átlagos értéke 3,44 (1–5 skálán), mediánja 3,00, módusza 3, szórása 0,887 (N = 742). PÁNGYÁNSZKY et al. 2025, 389. o.

életet közepesen érzik magukénak. Ez az eredmény is alátámasztja, hogy érdemes további kutatásokkal vizsgálni a gyülekezetekben megvalósuló közösségi élet működését. Ehhez megfontolásra érdemesek azok a Walker által vizsgált szempontok, amelyek indikátorok lehetnek a gyülekezet közösségi élete és missziói „életerejé” szempontjából: a gyülekezet nagysága, befogadókészség és integrációra törekvés, gyermekek között végzett szolgálat, intergenerációs korösszetétel, missziói nyitottság, adaptivitás, készség a változásra.³²

Identitásformálódás

Az *identitás* Bauman szerint a közösségteremtés új formája, a közösségi élet hiányhelyzetéből és az egyén biografikus útkeresésének igényéből született. Úgy is értelmezhetjük ezt a folyamatot, hogy a hiányzó társadalmi fogódzók és értékrendszerek helyett az ambivalenciaérzésre berendezkedő posztmodern generációk kezükbe kellett hogy vegyék hovatartozásuk kereteinek kijelölését. Ez a proaktív folyamat első látásra szemben áll azzal az egyház által felkínált hovatartozással, ami jóval körülhatárolhatóbb keretrendszerben gondolkodik, hiszen az identitáskeresés lehetősége először elsősorban az addig marginalizált identitások felé fordult. Bauman ebben az identitáskeresésben és identitásalkotásban azt látta veszélyesnek, hogy bezárkózó, társadalmilag és szolidaritásban zárt identitásközösségek jönnek így létre.

Az evangélium üzenetének kommunikációja során az egyháznak fontos felmutatnia, hogy az egzisztenciális bizonytalanságból és az instabilitás érzéséből fakadó identitáskeresésnek lehet alternatívája. Bár az identitásfogalom ma már sokféle értelmezést magában foglalhat, a baumani értelemben vett identitásmeghatározás alapján az egyház számára fontos és szükséges az az ekkleziológiai önreflexió, amely nem csúszik bele az identitás mint közösségpótlék értelmezésének a csapdájába. Az egyházi vagy gyülekezeti közösség a bonhoefferi definíció alapján lehet a bűnösök közössége, élhet meg nehéz és megterhelő időket, de egzisztenciálisan mégis Krisztus teste marad a világban. Ez a közösség nem pótlék, nem is pótolható semmivel, hanem teremtettségünk inherens jellemzője.

Ha Bauman gondolatmenetére hagyatkozunk, és talán gyorsan tovatűnő elköteleződés közé tartozik többek számára is a gyülekezeti kötődés „kipróbálása”, a gyülekezet közössége számára mégis komoly tanulságokkal szolgál. A keresztyén közösségben az egyén a keresztségben tartott hovatartozás ajándékáért nemcsak önmagáért, hanem másokért is felelős. Azok a stabil alapok és értékek, amelyek a keresztyén hitből fakadnak, és a keresztség által kapjuk őket, biztonságot terem-

³² WALKER 2016, 95–100. o.

hetnek, és megóvhatnak attól, hogy bizonytalan identitáskereső, nyugtalan életet éljünk. A keresztény élet nem albrélet, hanem örök otthon, és a bizonytalanság érzésével küszködő ember számára megnyugvást és biztonságot hozhat.

Mesterséges közösségek

A társadalmi befolyásolás, a *social engineering* és a modelltelepülések létrejötte új társadalmi csoportosulásokat eredményezett, amelyekben jóval nagyobb mértékű demográfiai mozgás és társadalmi mobilitás valósulhatott meg. A Hartmut Rosa által is „társadalmi gyorsulásként” leírt folyamatok miatt azonban ezek a közösségi kötődések kiszolgáltatott, gyökereket veszítő helyzeteket eredményeztek.³³ Az otthonalanná válás, a családi és rokoni kapcsolatok felgyorsult változása az egyház számára is új közösségértelmező szituációt teremtett, amelynek hatásai mind a mai napig közöttünk vannak.

Erre a helyzetre vonatkozóan érdekes párhuzam a Magyarországi Evangélikus Egyházban, hogy még századokra visszatekintve is tanulságos az, hogyan érkeztek a 17. század elején a Felvidékről vagy Németországból telepesek szekereiken a törökök által hátrahagyott és néptelenné tett országrészekbe. Föld- és munkalehetőség miatt zajló migráció útján, nemzetiségi és kisebbségi lét megélésével jött létre gyülekezeteink nagy része, amelyek a hazai evangélikusság meghatározó tradícióhordozói mind a mai napig. A 20. század nagy hazai mozgásai között pedig fontos emlékezni arra, ahogyan az iparosodás és a második világháború utáni kitelepítések hatására sok falusi gyülekezet elerőtlenedett és elnéptelenedett, hogy majd közeli, iparosodó városokban ennek nyomán új gyülekezetek jöjjenek létre. A 21. század első negyedének evangélikus egyházi kihívása, hogy mennyiben tudja nyomon követni az aktuális népességmozgási változásokat a társadalmi közösségi trendek közepette, és mennyiben tud az egyházkialakulási és gyülekezetalapítási tradíció erőforrássá és nem korláttá válni a misszió kontextuális értelmezésében és az egyház jövőképeben. Ehhez a gyülekezetekben érdemes életben tartani a gyülekezeti, nemzetiségi hagyományokat és élővé tenni a gyülekezet erőforrásul szolgáló történetét megküzdésekről, fordulópontokról és jelentős eseményekről.

Közösségi beszűkülés

Bauman a közösségi élet változásai között társadalmi beszűkülésként, az élettér szabadságát korlátozó térként tekint a *gettósodás* folyamatára. Érdekes megközelítés, hogy nem csupán azokra a gettókra gondol, amelyeket a szabadság és a szabad

³³ ROSA 2019, 416. o.

döntés hiánya miatt kényszerülnek emberek választani, hanem azokra a lakóhely-komplexumokra is, amelyeket ugyan szabadon, de a biztonságra történő maximális törekvés miatt választanak sokan, akik ezt megtehetik. Ez a beszűkülésként értelmezhető, igazából közösségi életet nélkülöző gettósodás veszélyt jelent a mai keresztény közösségek számára is.

Az egyház missziói jellegéből adódóan mindig nyitott közösség, az Istentől kapott szabadság megélésének és egymás elfogadásának, a sokszínű közösség megélésének színhelye. A hit vagy a lelkiség elitizmusa³⁴ összeegyeztethetetlen Isten gyermekeinek szabadságával és a testvériség megélésével. Bonhoeffer „az egyház csak akkor egyház, ha másokért van”³⁵ hitvallása alapján a gyülekezeteknek aktívan kell kilépniük a beszűkülés csapdájából. Ehhez nem elég a hagyományos formák megtartása; a missziói nyitottság és a társadalmi szolidaritás gyakorlata válik elengedhetlenné. Az összezáró vagy a közösségi nyitottságot már nem képviselő gyülekezeti közösségek „gettósodásának” veszélyét időben fel kell ismerni, hogy a gyülekezet ne veszítse el befogadó, vendégszerető, szolidáris, a hit megélésére mindenkinek lehetőséget adó, integratív karakterét.³⁶

A közösségi beszűkülés elkerülésére szervezhetnek a gyülekezetek intergenerációs találkozásokat biztosító alkalmakat, ahol gyermekek, fiatalok, felnőttek és idősek is találkozhatnak, akár istentiszteleti, akár gyülekezeti közösségi programokon. A gyülekezet törekedhet arra, hogy rendszeresen adjon helyet nyitott közösségi alkalmaknak (vagy vegyen részt ilyeneken), ahová hovatartozástól függetlenül jöhetnek érdeklődők. A gyülekezetkutatás szempontjából lényeges, hogy a gyülekezet saját helyzetében, proaktív módon találja meg azokat a lehetőségeket és formákat, amelyekkel lehetőséget biztosít nyitott alkalmakon való találkozásokra, beszélgetésekre.

Összefoglalás és következtetések

Bauman társadalomkritikája a gyakorlati teológia számára továbbgondolásra érdemes helyzetelemzést és irányvételi lehetőséget kínál. Ez a tájékozódás emellett arra a feladatra is rámutat, hogy a közösségghiányból fakadó közösségteremtés teológiai igénye speciális feladatot jelent a társadalmi igényből fakadó közösségépítés feladatai mellett. Az interdiszciplináris vizsgálódás teológiai értelemben vett tanulsága, hogy bár a társadalmi változások hatásait felismerve láthatjuk, milyen

³⁴ MIGLIORE 2004, 255–257. o.

³⁵ BONHOEFFER 1999, 183. o.

³⁶ Uo. 251. o.

mértékű közösségihiányból fakad a közösségteremtés igénye, ez az egyház számára jóval többet jelent kontextuális igények kielégítésénél. A gyülekezeti életben a közösség iránti igény, ennek lehetőségei, nyitottsága és az ehhez szükséges kreativitás mind a Szentlélek hitet és közösséget formáló munkájában való proaktív részvételt jelenti. Bonhoeffer közösségtelmezése – amely a szentség és a bűnösség paradoxonján nyugszik – alternatívát kínál a posztmodern közösségpótlékokkal szemben. Az egyház számára ez nem csupán elméleti keret, hanem gyakorlati útmutatás a közösségteremtés szolgálatában.

Mindezzel kapcsolatban azonban megfontolandó Ammerman kritikai álláspontja, amelyben felismeri, hogy a tradicionális közösségek felbomlása, az individualizáció, az identitáskeresés nem feltétlenül jelenti a közösségi élet „halálát”. Ammerman rámutat arra, hogy az emberek lehet, hogy névtelen világban élnek, de mégis kialakítottak maguknak egy helyet ebben a posztmodern, ambivalens világban. Akik pedig a gyülekezeteket választják, és ott élnek meg a közösséget, fontos döntést hoztak azzal, hogy egy keresztény közösségben találták meg a helyüket.³⁷

A szociológiai társadalomkritika és a gyakorlati teológia közös útkeresésével a tanulmány arra igyekezett rámutatni, hogy a gyülekezetek számára a posztmodern kihívásokra adott válaszként nem elég a hagyományos közösségi formák megtartása. Kreatív, kontextuális megközelítésekre van szükség, amelyek a Szentlélek dinamikus munkáját és a társadalmi valóságok tudatos reflektálását ötvözik.³⁸ Bauman és a gyakorlati teológiai kitekintés nyomán a keresztény közösségi élet erősítéséhez és formálásához a következő gyülekezetkutatási stratégiai lépések nyújthatnak segítséget: 1. élő közösségi élet szervezésére való törekvés; 2. gyülekezeti és társadalmi hatások elemzése általános és helyi szempontok alapján; 3. gyülekezeti kultúra és gyülekezet értékek és erőforrások feltárása; 4. gyülekezetek missziói önértelmezésének és küldetésüknek helyi szintű megfogalmazása; 5. integratív, intergenerációs gyülekezeti kultúra megvalósítása; 6. kiscsoportok, kisközösségek szerepének vizsgálata; 7. további feltáró gyülekezetkutatások megvalósítása.

A közösségi élet nehezen képzelhető el dinamika, kreativitás és elköteleződés nélkül. A gyülekezet életjeleit, a Szentlélek munkáját az odatartozók közösségén láthatjuk. A gyülekezeti közösségfejlesztés célja és lehetősége, hogy Krisztus jelenvalóságát hirdesse és a keresztény közösségben megélje.

³⁷ AMMERMAN 1997, 352. o.

³⁸ A teljesség igénye nélkül a következő mozgalmak, illetve szerveződések képviselik ezt a kreatív, kontextuális megközelítést: Fresh Expressions, Messy Church. WALKER 2016, 28., 33. o.

Hivatkozott művek

- AMMERMAN, Nancy T.: *Congregation and Community*. Rutgers University Press, New Brunswick, 1997.
- AMMERMAN, Nancy T.: Rethinking Religion. Toward a Practice Approach. *American Journal of Sociology*, 120. évf. 2014/1. 1–51. o. <https://doi.org/10.1086/677862>
- BAUMAN, Zygmunt: *Community. Seeking Safety in an Insecure World*. Polity Press, Cambridge, 2001.
- BONHOEFFER, Dietrich: *Börtönlevelek*. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest, 1999.
- BONHOEFFER, Dietrich: *Sanctorum Communio. A Theological Study of the Sociology of the Church*. Fortress Press, Minneapolis, 2012.
- GALAMBOS Ádám (szerk.): *Közösségben*. Luther Kiadó, Budapest, 2017.
- GOHEEN, Michael W.: *Keresztyén misszió ma. Az egyház küldetése a posztmodern világban*. Ford. Czövek Tamás. Kálvin Kiadó, Budapest, 2014.
- GREGGS, Tom: Ecclesiology. In: Michael Mawson – Philip G. Ziegler (szerk.): *The Oxford Handbook of Dietrich Bonhoeffer*. Oxford University Press, Oxford, 2020. 225–240. o.
- KODÁCSY-SIMON Eszter: Krisztus közössége. In: Galambos Ádám (szerk.): *Közösségben*. Luther Kiadó, Budapest, 2017. 9–21. o.
- LATINI, Theresa: *The Church and the Crisis of Community. A Practical Theology of Small-Group Ministry*. Westminster John Knox Press, Louisville, 2011.
- MIGLIORE, Daniel L.: *Faith Seeking Understanding. An Introduction to Christian Theology*. Eerdmans, Grand Rapids, 2004.
- NIEMAN, James R.: Congregational Studies. A Guide to Resources. In: Bonnie J. Miller-McLemore (szerk.): *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology*. Wiley-Blackwell, Malden, 2014. 133–142. o.
- ORSZÁGH István: A Volkskirche-kérdés a két világháború közötti német protestáns teológiai diskurzusban. *Theologiai Szemle*, 61. évf. 2018/1. 19–38. o.
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes – FÁBRI György – SZABÓ B. András – KOVÁCS Viktor: Az evangélikus identitás feltérképezése napjainkban. Kutatás hitről, vallásgyakorlatról és közösségről. *Lelkipásztor*, 100. évf. 2025/7. 379–396. o. <https://doi.org/10.61894/LP.2025.100.7.1>
- ROSA, Hartmut: *Resonance. A Sociology of Our Relationship to the World*. Ford. James C. Wagner. Polity Press, Cambridge, 2019.
- WALKER, John: *Testing Fresh Expressions. Identity and Transformation*. Ashgate, Farnham, 2016.
- WARD, Pete: *Liquid Church. A Bold Vision for Mission-Shaped Churches*. Wipf and Stock, Eugene, 2017.
- ZWIEP, Arie W.: *Christ, the Spirit, and the Community of God. Essays on the Acts of the Apostles*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2010.